

FNV - ORIENTERING

Sæ r u d g a v e

FNV-Orientering bragte i år 2001 over 2 numre (2001-2 og 2001-3) to interessante artikler af Vagn Engsig, Hørsholm, om hans oplevelser i Naturparken gennem 60 år. Vi har med Engsig's tilladelse sat disse 2 artikler sammen til dette særnummer, som kun publiceres via www.fnv.dk. Indhold må kun gengives med FNV's og Vagn Engsig's tilladelse.

redaktionen, januar 2002

I Naturparken gennem 60 år

Af Vagn Engsig

Med en PC, den rigtige disk, tryk på et par knapper og indtastning af ordene "Bastrup Sø" giver printeren straks et opdateret kort, hvor hver en detalje i den smukkeste del af Naturparken er vist. Og når turen i terrænet er forbi, kan det krøllede stykke papir smides i den nærmeste affaldssæk.

Men minderne fra mere end 60 års fritidsoplevelser på egnen hænger fast i det gamle målebordsblad M 2928, målt 1897, rettet 1931, enkelte rettelser 1934. Her er Slangerupbanen vist tværs over den øverste halvdel, landevejen går tæt på Lyng Kro og gennem Uggeløse, og landsbyerne har ingen villabebyggelser. I dag ser meget anderledes ud, men alt har jeg fulgt og set ændret gennem årene, så der er ingen overraskelser. Det gamle kort er købt i 1937, hjemme på køkkenbordet blev det klæbet op på lærred og lakeret, og det er i den målestok, hvor en tændstik svarer til 1 km - vel 12-15 minutters gang - . Men dengang var det ærgerligt, at det sydlige skovbryn i Ganløse Ore lå på et andet kortblad, så det snart blev nødvendigt at købe også det blad.

Eftermiddagen før en helligdag var Slangerupbanens station ved Lygten altid mødested for børn og unge fra mange organisationer: de fire spejderkorps, FDF og politiske ungdomsforeninger. Herfra drog de lidt større af sted på cykel, andre med toget, og søndag morgen gentog det samme billede sig for de mindre. Nogle skulle til Hareskovene, men mange til det område, der i dag kaldes Naturparken.

Store Bededagsaften 1936 mødte jeg der i ny gul spejderuniform med sovepose på bagagebæreren for at tage med patruljen til Egemosen. Stedet og vejen dertil kendte jeg ikke, men med turen op ad Broskov Bakke blev det klart, at den var meget lang. For første gang overnattede jeg

i telt - sammen med 5 andre drenge -, og den Store Bededagsferie blev indledningen til en livslang glæde ved at færdes på denne egn.

Egemosen, et mindre højmoserområde i Ganløse Mørke, var i 1932 sammen med et par andre lejrpladser i Nordsjælland blevet skænket til Det Danske Spejderkorps af landsretssagfører C. Kollerup-Jørgensens Mindelegat. En spejdevise derom lød:

" Til Egemoselejren
er der langt fra København,
og derfor kender spejren
den nærmest kun af navn- ",

alligevel blev stedet efterhånden og især i krigsårene benyttet mere og mere. Mulighederne for at holde cyklerne i orden blev i den tid stadig ringere, men rabatter hos Slangerupbanen gjorde togrejsen overkommelig. En spejderbillet København — Lyng/retur kostede 1 kr. - det forekommer billigt, men det svarede i 1938 til timelønnen på mange arbejdspladser!

Ganløse, Uggeløse og Lyng sogne var dengang rene landbrugsområder, gårde med heste og køer på markerne, hele egnen ganske uberørt af storbyens nærhed. For Egemosen var Rastad det nærmeste sted, her kunne mælk og æg købes og telefonen benyttes. I storstuen hang telefonapparatet med håndsving på væggen, og ventetiden, medens Ganløse central fik forbindelsen igennem, gav gerne lejlighed til en hyggelig snak med manden eller konen på gården. Bagefter blev samtalen betalt med den pris, som centralen opgav. Der var sorg hos Egemosens brugere, da Rastad overgik til nye ejere og der ikke længere blev drevet landbrug på ejendommen.

Brederne omkring Bastrup Sø blev brugt til

Sekretariat : Bundsvej 1, Ganløse, 3660 Stenløse. tlf./fax 4818 4361

Foreningens formål er at værne om og udbrede kendskabet til landskabs- og naturmæssige, historiske, arkitektoniske, arkæologiske og rekreative værdier i NATURPARKEN mellem Farum og Slangerup (også kaldet Farum Naturpark). Foreningens interesseområde omfatter kommunerne: Allerød - Farum - Slangerup - Stenløse - Værløse - Ølstykke.

græsning for ungkreaturer og var ganske åbne, lidt vest for ruinen havde en motorcykelklub en lejrplads og på sydbredden havde spejdertroppe opført et par hytter på lejede grunde. Neden for Undinegård fandtes en offentlig badeplads, hvor Slagslunde-Ganløse Kommune på et stykke jord havde kørt grus på søbredden og opført to skjul af pandeplader, så mænd og kvinder kunne klæde om uden at se hinanden! Det var lidt af en manddomsprøve at være så god en svømmer, at man kunne tage turen tværs over søen og helst også tilbage igen. Ikke kun mennesker badede her, dengang fandtes ingen traktorer, og på varme dage blev stedet også brugt til vanding og afkøling af de nærliggende gårdes heste. Bastrup Ruin var tilgroet og omgivet af buskads og pigtråd med låge og hængelås, hvortil nøglen kunne lånes i et nærliggende hus. Vest for ruinen lå Uggeløse sogns fattighus - det mest afsides sted i sognet - , med to primitive og slet vedligeholdte lejligheder. Vejen langs søens nordvestbred blev anlagt i 1940'erne som beskæftigelsesarbejde, dvs. med spade, skovl og håndtrukne tipvogne.

I ejendommen Rosenborg ved søens vestende fandtes traktørsted, hvor der kunne købes kaffe og hjemmebagt brød, men ikke spiritus. Nord herfor ligger gården Rosenlund, der i trediveerne var landskendt som ejet af teaterdirektøren Gerda Christophersen, der i vintersæsonen rejste over hele landet med et velanskrevet turnéteater, og sommeren igennem kom her kendte scenekunstnere for at indstudere vintrens forestillinger. Krogenlund, den lille samling huse i Kedelsødalen, rummede både købmand og et pensionat, hvor folk fra København modtoges på landophold. Klokketilde Bakker og området mellem Ganløse Eged og Slagslunde Skov var et åbent landskab, kun Østre Borgerdydskolens lejrskole lå ganske ensomt op mod skoven.

I 40'erne forekom flere meget hårde vintre, og den stigende interesse for skiløb førte til dannelsen af en "Dansk Skiløberforening". Her dyrkedes skiløbet på det danske terræns præmisser, dvs. hovedsagelig som langrend, men også på de bakkede områder, det var muligt at finde. Foreningen arrangerede bl.a. ture med tog - i uopvarmede vogne ved -20 grader! - til Vassingerød eller Uggeløse skov, og derfra skiløb gennem skov og åbent terræn til området ved Broskov Bakke med mulighed for "alpine" udfoldelser.

Mange minder fra mine drenge- og første ungdomsår knytter sig til stederne omkring Bastrup Sø. Udenfor vinduerne til Lerbakkehus stod jeg med nogle kammerater og lyttede til

skovløberens radio den aften, da den britiske ambassadør i Berlin overrakte Hitler det ultimatum, der blev den endelige indledning til 2. Verdenskrig, i Egemosen har jeg om natten lyttet til engelske flyvemaskiners overflyvninger, hørt sirenelysten fra København og set det tyske luftværnsartilleris projektører og ildspor på himlen. Men også hørt lærken, gøgen og flagermusene og haft herlige ture ved nat og dag i skovene, svømmet i Bastrup Sø og - i kontrast til dagligdagen i storbyen - oplevet et dejligt friluftsliv med kammerater i telt og i hytte, sommer og vinter.

Vi kendte vist ikke begrebet Naturparken - men vi oplevede den.

- Del 2 -

Ganløse Ore var for mig et skovbryn i horisonten, indtil spejderkorpset i foråret 1938 der afviklede et større orienteringsløb. Turen gik da med tog til Farum og derfra til fods til start ved Kalkgaarden, og således kom jeg for første gang til stedet, hvor familien Jacobsen residerede. Og her har jeg siden nydt at være gæst - først med forældre og senere med børn og børnebørn - lige så længe som frøken Jacobsen kunne modtage os.

Kendskabet til egnen medførte, at jeg senere i 1938 ved et familiekøb pro forma blev ejer af et lille landarbejderhus nær gården Orehøj, øst for målområdet for de daværende militære skydebaner. Prisen var 3.500 kr., udbetaling 1.500 kr. og 2000 kr. at betale over 20 år med en rente på 3,5%!

Bebyggelsen ved vejen langs Ganløse Ores sydlige skovbryn var dengang husmandssteder og huse, hvis beboere havde arbejde i skoven, ved grusgrave og i landbruget. Nu er alle ejendommene eftertragtede feriehus eller benyttes af folk med byerhverv, stadig med en smuk udsigt over Oremosen til det nærliggende Kirke Værløse, men sognegrænsen langs Bundså knytter dem til Ganløse sogn. Indtil den "nye" skole i Ganløse blev opført i 30'erne skulle børnene fra dette hjørne af sognet til skolen i SV-hjørnet af Nyvang, og sommer og vinter gik deres 2 km skolevej altså gennem Ganløse Ore. Jeg har hørt adskillige fortælle om, hvor bange de var for turen gennem den mørke skov, inden de nåede den lille skole med enelæreren. Og stillingen som lærer der har sikkert ikke været særlig eftertragtet, for det "rigtige" degneembede har utvivlsomt været knyttet til Rytterskolen i Ganløse!

Skydebanerne var anlagt i begyndelsen af 1900-tallet i tilknytning til Værløselejren til uddannelse af infanterister. Målområdet var placeret i nordenden under skovbrynet, og i skoven

afgrænsede sort/gule pæle et stort sikkerhedsområde, hvor adgang var forbudt under skydning.

Min ejendom var meget lille, men alligevel medførte ejerskabet nødvendige forbindelser til lokale forhold og myndigheder, som drengeårenes lejrture ikke gav, og som alle siden er blevet ændret.

Ganløse og Slagslunde sogne var samlet i Slagslunde-Ganløse Kommune og Uggeløse og Lynges sogne forenet i Lyng-Uggeløse Kommune. Grænsen mellem kommunerne gik gennem Buresø, Småsøerne, Bastrup Sø og Mølleåen til et punkt lidt øst for Kalkgaarden, og næsten uændret blev denne linie også grænse mellem de nye kommuner Stenløse og Allerød.

Endnu i 1950'erne og 60'erne havde styret af sogne og kommuner stærke rødder og traditioner tilbage til 1800-tallet. Hver kommune havde et sogneråd med en sognerådsformand og en meget begrænset administration, men herudover fandtes flere embeder, som havde stor betydning for sognets beboere.

Sognefogden, der udnævntes af amtmanden, havde til opgave bistå politimesteren med alle politiforretninger i sognet, og stillingen blev altid besat med en kendt og agtet mand, ofte en større gårdejer og den samme gennem lange forløb. Det var almindeligt først at tilkalde sognefogden, hvis der på nogen måde var uro eller voldsomme hændelser, og ofte kunne alene hans tilstedeværelse klare et problem. Han var gerne også lægdsmand og førte lægdsrullen: Fortegnelsen over værnepligtige mænd i sognet, der alle skulle melde til og fra hos ham ved flytning. (På Bornholm var den officielle betegnelse Sandemand!)

Brandfogden ledede sognets brandvæsen. Udover de lokale udpegede brandmænd havde Slagslunde-Ganløse aftale med Falcks Redningskorps om brandslukning fra stationen i Ballerup, men det var sognets brandfoged, der havde kommandoen på et brandsted. Han havde udstrakt myndighed, både over det private redningskorps og alle andre tilstedeværende, der alle havde pligt til at følge hans ordrer. Enhver kunne blive sat til at hjælpe med at rulle slanger ud, at trække dyr og køretøjer fra en brændende ejendom eller bære møbler og indbo ud.

Snefogden havde en byrdefuld og vanskelig funktion. Ved snefald var det hans opgave at gennemgå sognets offentlige veje og træffe bestemmelse om rydning, der endnu omkring 1950 mange steder udførtes ved håndkraft. Alle ejendomsbesiddere havde pligt til at deltage, i

princippet ved at møde med skovl og personligt udføre arbejdet, men man kunne lade andre møde for sig eller evt. betale sig fra pligten. Som besidder af min ganske lille ejendom har jeg oplevet at få opkrævning fra Slagslunde-Ganløse Kommune på et pengebeløb, fordi jeg i et antal dage ikke var mødt til snekastning som tilsagt!

I disse sogne – som i alle datidens landområder – gjaldt det, at det lokale daglige liv i høj grad var afhængigt af, at de folkevalgte og udpegede lagde et stort personligt arbejde i hvervet i det daglige, kun en meget begrænset professionel hjælp fandtes. Mange af disse hverv blev varetaget ved borgerligt ombud, som de udpegede kun efter særlige regler havde mulighed for at frasige sig, men som det til gengæld ofte var en hædersbevisning at få. Først i løbet af 50'erne og senere ved kommunalreformen i 1970 skete den udvikling, at folkevalgte fra sognene fik mere administrativ bistand og senere som borgmestre og udvalgsformænd i de nye store kommuner kunne overlade daglige opgaver til kommunale tjenestemænd.

1940'erne igennem benyttede min familie vort hus ved Ganløse Ore som fritidssted. Fra påske til efterår var det en ugentlig rutine at cykle fra Frederiksberg til Ganløse lørdag eftermiddag, søndag morgen at tage cyklen til Farum efter brød og aviser og så køre turen hjem igen søndag eftermiddag. En dag i sommeren 1944 fik hjemturen dog et usædvanligt forløb; elektricitet og dermed radio fandtes ikke ved Ganløse Ore, og det var med nogen overraskelse, at mine forældre som følge af folkestrejken i København blev stoppet af tyske spærringer mellem Søborg og Bispebjerg og måtte søge overnatning i en krostue nedenfor Bispebjerg.

Danmarks deltagelse i NATO medførte fra 1950'erne og i de følgende år mange ændringer i bebyggelsen i Naturparken og dens nærmeste omegn: Farum Kaserne, Flyvestation Værløse og depotanlæggene i Ganløse Ore og Terkelsskov. I 1970'erne skulle også foretages en modernisering af skydebanerne, nyt skiveanlæg blev etableret og store beskyttelsesmure opført – men lokale protester og uklare tilladelser gjorde, at alt det nye blev fjernet og banerne opgivet!

Øvelsesvirksomhed fra Forsvaret og Civilforsvaret gjorde sig i disse år stærkt gældende i området, bl.a. benyttede Civilforsvarskorpsets Befalingsmandsskole – hvor jeg i en række år gjorde tjeneste – Uggeløse sogn som undervisningseksempel for indkvartering.

I krigstid kan enhver ejendom blive forpligtet til

at give husly til forsvarets enheder og til evakuerede, og i sådanne tilfælde påregnedes stedets sognefoged med sit indgående kendskab til bygninger og husstande at være nøgleperson og måtte derfor også inddrages i undervisningen.

I 1960'erne varetog gårdejer Ege Hansen på Egeholm NØ for Krogenlund embedet i Uggeløse sogn, og han forstod virkelig instruktivt og medlevende at vise og forklare eleverne, hvordan der under krigsforhold effektivt kunne foretages indkvartering, også med hensyntagen til de alvorlige byrder, der derved blev pålagt de hjemmehørende beboere. Og det var et ikke mindre vellykket indslag i undervisningsdagen, når gårdejerens hustru til sidst serverede hjemmebagte boller og lagkage for elever og lærere.

Under en anden øvelse i området kom jeg ved Bastrup Ruin i samtale med Vilhelm la Cour, dr.phil. og dengang en af de mest vidende om Danmarks middelalderlige voldsteder, men også kendt for sin antityske skribentvirksomhed i besættelsesårene. Han lod sig villigt overtale, og for omkring 100 befalingsmandselever holdt han et spændende foredrag om stedets placering i historien.

Kort fra forskellige tider, billeder, erindringer og iagttagelser giver tilsammen et mønster, der viser Naturparkens udvikling fra et "rigtigt" landbrugsområde til det parklandskab, hvor landbruget vel fortsat eksisterer, men hvor det på mange steder er tydeligt, at der kommer flere penge til huse end de, driften af jorden kan indbringe.

Se f.eks. det blå bånd af vandhuller, der strækker sig fra sydspidsen af Slagslunde Skov mod øst helt over til Lille Værløse: Det findes ikke på mit gamle kort, men er tørvegrave, hvorfra man var med til at forsyne storbyen med varme under 2. verdenskrig. Visse erhverv er forsvundet, kortets angivelser af "Smedie", "Mejeri" og "Teglværk" er væk, men villabebyggelser omkring landsbyerne samt fritidsområder er kommet til. Og Slangerupbanen findes ikke mere, et beklageligt eksempel på kortsigtet jernbanepolitik.

Til de læsere, der er i besiddelse af bogen om Naturparken: Kig engang på side 209 og 210 – der ses en rigtig skovrider: Just Holten fra skovridergården i Farum Lillevang er til hest, medens han i 1945 inspicerer sine folks arbejde i skoven. Mon det er de lærketræer, som han interesse-rede sig så meget for, der bliver plantet?

I 1961 solgtes vort hus ved Ganløse Ore, men siden har jeg i mange år boet ganske nær Naturparken; Bastrup Ruin er stedet, hvor min kone og jeg sommerdage kan spise vor madpakke og ved gærden til naboen købe jordbær og nyopgravede kartofler. I Ganløse Ore har jeg kunnet gå ture med børn og børnebørn og lade dem gemme sig i det samme gamle hule egetræ, som jeg har skjult mig i som dreng, og det er stadig en glæde at færdes i dette dejlige område, dog nu helst i nogenlunde godt vejr. Og selv nu i 2001 – 65 år efter det første besøg - lader det sig gøre at finde plads til et bål og over ristede pølser og en pilsner sammen med en spejderkammerat at mindes gode oplevelser gennem mange år.

Vagn Engsig, 2001